

Príčina ako INUS podmienka

Medzi príčinou a účinkom existuje špecifická väzba či podmienenosť, avšak rôzne teórie sa líšia v tom, ako ju charakterizujú. Niekedy sa poukazuje na to, že príčinnosť je vhodné vymedziť s odvolaním sa na pojmy nutná a/alebo postačujúca podmienka. Na jednej strane sa totiž hovorí, že bez príčiny by k účinku nedošlo, a preto je príčina nutnou podmienkou účinku. Na druhej strane sa zdá byť zmysluplné vyhlásiť, že príčina je to, čo stačí na navodenie účinku, a teda v tomto zmysle ide o postačujúcu podmienku. V skutočnosti však nie je jednoduché zakomponovať oba pojmy do zmysluplnej charakteristiky príčiny. Zaujímavý návrh predložil John L. Mackie, podľa ktorého je príčina INUS podmienka, t. j. *nepostačujúca*, ale *nutná* zložka takej sady podmienok, ktorá *nie je* jediná *nutná*, ale v danej situácii je *postačujúca* pre navodenie príslušného účinku.

1 Príčina ako nutná a postačujúca podmienka

2 Mackie o INUS podmienke

Literatúra

Súvisiace heslá

1 Príčina ako nutná a postačujúca podmienka

Andrej je na vysokohorskej turistike. Je neskororojesenné ráno, kamene na turistickom chodníku sú primrznuté a šmykľavé. Andrej padá a láme si pravú nohu. Privolaný záchranár konštatuje, že príčinou jeho zlomeniny je pád. Danú skutočnosť teda možno opísať obyčajným kauzálnym výrokom „Andrejov pád počas turistiky spôsobil zlomeninu jeho pravej nohy“. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že na tomto príklade možno jednoducho doložiť, že príčina je nutnou a postačujúcou podmienkou účinku. Predovšetkým, Andrejov pád počas turistiky je nutnou podmienkou, pretože bez neho by si nohu nezlomil, takže je to udalosť, ktorá bola nutná pre navodenie daného účinku. Navyše to vyzerá, že v danom kontexte jeho pád jednoznačne viedol k zlomenine, a teda bol i postačujúcou podmienkou daného účinku. Je to však naozaj tak, že Andrejov pád počas turistiky bol nutnou i postačujúcou podmienkou jeho zlomeniny pravej nohy?

Po prvé, voči uvedenému možno namietat', že zlomenina nohy môže byť rovnako dôsledkom autonehody, nešetrného stretu so súperom počas futbalu či iného incidentu. Človek jednoducho nemusí padnúť na turistike, aby si zlomil nohu. K zlomenine je možné prísť i iným spôsobom. V tomto zmysle teda pád na turistike nie je nutnou podmienkou Andrejovej zlomeniny. Po druhé, jednoduchá úvaha vedie k záveru, že pád o sebe nebol ani postačujúcou podmienkou. Veď keby Andrej padol na nejaký mäkký podklad alebo by mal na pravej nohe chrániče, nemusel si ju zlomiť. V konečnom dôsledku jeho pád nebol postačujúcou podmienkou zlomeniny. Išlo tu o výsledok súhry viacerých okolností. Na jednej strane sa teda zdá, že Andrejov pád na turistike bol v nejakom zmysle nutnou a postačujúcou podmienkou jeho zlomeniny. Avšak na druhej strane sa ukazuje, že nemožno len tak jednoducho a bez dodatočného objasnenia vyhlásiť, že jeho pád bol nutnou a postačujúcou podmienkou jeho zlomeniny. Súvis medzi pojmi príčina a nutná a postačujúca podmienka je komplikovanejší.

Pozrime sa najskôr na pojmy nutná a postačujúca podmienka. Nutná a postačujúca podmienka spolu úzko súvisia. Zväčša totiž platí, že ak je udalosť *c* nutnou podmienkou udalosti *e*, tak aj *e* je postačujúcou podmienkou *c*. Napr. dažď je nutnou podmienkou búrky, pretože bez dažďa by búrka nebola. Lenže na druhej strane búrka je postačujúcou podmienkou dažďa. Výskyt búrky totiž postačuje na to, aby sme konštatovali, že prší. Takže ak je dažď nutnou podmienkou búrky, búrka je zároveň postačujúcou podmienkou dažďa. Z toho však vyplýva, že keby sme neopatrne stotožnili príčinu s hocijakou nutnou a

ľubovoľnou postačujúcou podmienkou, dostali by sme kontraintuitívny záver, že prvá udalosť (nutná podmienka) je príčinou druhej udalosti (postačujúcej podmienky) a rovnako druhá udalosť (postačujúca podmienka) je príčinou prvej udalosti (nutnej podmienky). Skončili by sme teda so záverom, že dažď je príčinou búrky a aj búrka je príčinou dažďa. To je však neprijateľné. Veď predsa iba príčina spôsobuje svoj účinok, ale účinok už nespôsobuje svoju príčinu. Kauzálny vzťah sa totiž považuje za asymetrický: ak c spôsobuje e , tak e nespôsobuje c (von Wright 1973, 107). Neopatrné prepojenie príčiny s nutnou a postačujúcou podmienkou vedie k popretiu asymetrie príčinnosti. Súvis medzi uvedenými pojmami je teda komplikovanejší a treba ho formulovať uváženejšie.

2 Mackie o INUS podmienke

Sofistikovanejšie vymedzenie príčiny prostredníctvom pojmov nutná a postačujúca podmienka formuloval J. L. Mackie. Všimol si totiž, že príčina nie je automaticky nutnou, ani postačujúcou podmienkou. Skôr tu ide o to, že príčina je len jedna z nutných podmienok sady, ktorá je za daných okolností postačujúca pre spôsobenie účinku. Takže príčina nie je postačujúca pre navodenie účinku, ale je to len jedna nutná zložka zo sady spoločne postačujúcich podmienok. Daná sada pritom nie je nutná pre spôsobenie daného účinku, veď daný účinok možno navodiť i inak, ale v konkrétnom kontexte je uvedená sada postačujúca. Znamená to, že nutná je jedna podmienka a postačujúca je sada podmienok. Konkrétne, Andrejov pád je len jednou z nutných podmienok (okrem pádu bolo nutné, aby padol na špecifický podklad, aby nemal chrániče a pod.), ktoré boli v danom kontexte ako celok postačujúce pre to, aby si zlomil pravú nohu. Inak povedané, nutná (a nie postačujúca) je jedna konkrétna podmienka, ale postačujúca (a nie nutná) je celá sada podmienok. Preto Mackie hovorí, že príčina je INUS podmienka. Ide o akronym z anglického zvratu „an *insufficient but necessary part of an unnecessary but sufficient condition*“. Podľa Mackieho je teda príčina *nepostačujúca*, ale *nutná* zložka z takej sady podmienok, ktorá vo všeobecnosti *nie je nutná*, ale vo vybranom kontexte je *postačujúca* pre navodenie účinku (Mackie 1965, 34).

V takomto zmysle je potom škrtnutie zápalkou príčinou jej horenia, hod kameňom príčinou rozbitia okna a rozšírenie infekcie príčinou ochorenia. V rovnakom zmysle je však príčinou horenia i prítomnosť kyslíka, príčinou rozbitia okna nedostatočná pevnosť skla a príčinou ochorenia oslabená imunita. Treba si totiž uvedomiť, že INUS podmienka je len jedna a v podstate ľubovoľná nutná zložka zo sady podmienok, ktoré boli za daných okolností postačujúce pre výskyt účinku. Do sady nutných podmienok horenia príslušnej zápalky totiž patrí nielen škrtnutie, ale i prítomnosť kyslíka, skutočnosť, že zápalka i škatuľka boli dostatočne suché, absencia vetra alebo dažďa, ktoré by zabránili vzplanutiu zápalky a pod. Hociktorá z uvedených nutných podmienok z danej sady je pritom INUS podmienka, a teda hociktorá je príčinou.

V skutočnosti sú detaily Mackieho pohľadu komplikovanejšie. Napr. o čiastočný výber vhodných INUS podmienok (ako i riešenie ďalších problémov) sa snaží prostredníctvom pojmu *kauzálne pole* (causal field). Kauzálne pole je v podstate kontext, v rámci ktorého uvažujeme o príčine.¹ Mackie si uvedomuje, že bežné otázky ohľadom príčin („Čo je príčinou Andrejovej zlomeniny?“) i kauzálne výroky („Andrejov pád počas turistiky spôsobil zlomeninu jeho pravej nohy“) bývajú neurčité. Neuvádza sa tu totiž kontext, v rámci ktorého hovoríme o príčine. Zaujímá nás, prečo si Andrej zlomil nohu teraz a nie predtým alebo nás skôr zaujíma, prečo si spomedzi turistov, ktorí boli s Andrejom a tiež spadli, zlomil nohu práve on? Rozdiel je v kauzálnom poli. V prvom prípade je kauzálnym poľom *Andrejov*

¹ „... od príčiny sa vyžaduje, aby v širšej oblasti, v rámci ktorej účinok niekedy nastane a niekedy nenastane, dokázala diferencovať podoblasť, v rámci ktorej účinok nastane: táto širšia oblasť je kauzálne pole“ (Mackie 1965, 39 – 40).

život. Skúmame totiž, prečo si zlomil nohu práve v danom okamihu svojho života a nie inokedy. V takomto kontexte je relevantné poukázať na jeho pád ako príčinu. V druhom prípade je kauzálnym poľom *trieda turistov, ktorí spadli*, takže Andrejov pád sa už vopred predpokladá (patrí do kauzálneho poľa). Ak by sme odpovedali, že príčinou bol pád, bola by to nevhodná reakcia. Ved' predsa každý z danej triedy turistov spadol. V tejto situácii nás zaujíma iná podmienka, ktorá odlišuje Andrejov pád od iných (napr. krehkosť jeho kostí, povaha materiálu, na ktorý padol a pod).

Nakoniec je potrebné spomenúť, že podľa Mackieho je vybraný faktor nutnou (a sada faktorov postačujúcou) podmienkou iba vtedy, ak existuje zákon, ktorý ho (ich) spája s účinkom. Znamená to, že sada faktorov *s* je postačujúcou podmienkou účinku *e* práve vtedy, keď existuje zákon, podľa ktorého kedykoľvek dochádza k realizácii sady faktorov, nastáva i účinok. Konkrétny faktor *c* je pritom nutnou podmienkou účinku *e* práve vtedy, keď platí, že keby nebolo došlo k *c*, nebolo by došlo k *e*. Pravdivosť práve uvedeného kontrafaktuálu² pritom závisí od príslušného zákona. Takže v konečnom dôsledku sa Mackie pri svojom vymedzení príčiny ako INUS podmienky odvoláva na zákony. Preto je jeho analýza príčiny istou verziou regularitnej teórie príčinnosti (Mackie 1965, 52). (Stručne povedané, podľa regularitnej koncepcie je *c* príčinou *e* práve vtedy, keď platí zákon, že vždy keď dochádza k udalostiam typu *C*, dochádza i k udalostiam typu *E*.)

Literatúra

Kim, J. (1965): Causes and Events: Mackie on Causation. In: Sosa, E., Tooley, M. (eds.): *Causation*. Oxford: Oxford University Press, 1993, 60 – 74.

Mackie, J. L. (1965): Causes and Conditions. In: Sosa, E., Tooley, M. (eds.): *Causation*. Oxford: Oxford University Press, 1993, 33 – 55.

Mackie, J. L. (1974): *The Cement of the Universe*. Oxford: Clarendon Press.

von Wright, G. H. (1973): On the Logic and Epistemology of the Causal Relation. In: Sosa, E., Tooley, M. (eds.): *Causation*. Oxford: Oxford University Press, 1993, 105 – 124.

Súvisiace heslá

príčinnosť, regularitná teória príčinnosti, nutná a postačujúca podmienka

Eugen Zelenák (Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku)
eugen.zelenak@ku.sk

zverejnené 28. 11. 2013

² Zjednodušene, ide o výrok, ktorý protirečí faktom a hovorí zhruba o tom, čo by bolo, keby boli veci inak, ako sú.